

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу групи 472

денної форми навчання

спеціальності 072 «Фінанси,

банківська справа та страхування»

Петрик Юлія Юріївна _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Бак Наталія Андріївна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри

протокол № ____ від ____ травня 2024 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

_____ *проф. Нікіфоров П.О.*

АНОТАЦІЯ

Петрик Ю.Ю. Видатки державного бюджету України: проблеми та напрямки оптимізації. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості видатків державного бюджету України, аналізу основних проблем, пов'язаних з їх структурою та ефективністю, а також визначенню можливих напрямків оптимізації. Розглядаються теоретичні аспекти державного бюджету, його функції та значення у соціально-економічному розвитку країни. Особливу увагу приділено аналізу динаміки та структури бюджетних видатків за останні роки, виявленню основних проблем та недоліків у їх розподілі та використанні.

Розглянуто ключові елементи зміненої бюджетної політики у зв'язку з повномасштабною війною, а також проаналізовано шляхи оптимізації формування видатків державного бюджету України.

Ключові слова: бюджетна система, державний бюджет, видатки державного бюджету, бюджетне регулювання розвитку економіки.

SUMMARY

Petryk Y.Y. Expenditures of the state budget of Ukraine: problems and directions of optimization. Manuscript. Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2024.

In the qualification work, the peculiarities of the expenditures of the state budget of Ukraine, the analysis of the main problems related to their structure and efficiency, as well as the determination of possible directions of optimization were investigated. Theoretical aspects of the state budget, its functions and significance in the socio-economic development of the country are considered. Particular attention was paid to the analysis of the dynamics and structure of budget expenditures in recent years, to the identification of the main problems and shortcomings in their distribution and use.

The key elements of the changed budget policy in connection with the full-scale war were considered, as well as ways to optimize the formation of the state budget expenditures of Ukraine were analyzed.

Keywords: budgetary system, state budget, state budget expenditures, budgetary regulation of economic development.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____Петрик Ю.Ю.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	5
1.1. Суть і призначення видатків державного бюджету	5
1.2. Класифікація видатків державного бюджету	10
РОЗДІЛ 2	15
СТАН ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ..	15
2.1. Особливості процесу формування видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану.....	15
2.2. Оцінка складу й структури видатків Державного бюджету України	19
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ.....	28
3.1. Напрямки оптимізації видатків Державного бюджету України	28
3.2. Аналіз досвіду формування видатків державного бюджету у країнах з розвинутою економікою для України	30
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення економічного розвитку та безперервного соціального захисту будь-якої держави є багатограним процесом, що передбачає підвищення рівня добробуту та якості життя суспільства. Однак, даний процес прямо залежить від виваженої бюджетної політики, яка охоплює особливості формування коштів Державного бюджету та передбачає раціональний розподіл грошового фонду між різними сферами життя суспільства. В умовах воєнного стану та зростання державного боргу, питання щодо здійснення процесів формування та виконання Державного бюджету України набувають особливої гостроти.

Державний бюджет є основним централізованим фондом в нашій державі, від його раціонального формування залежить виконання багатьох планів і заходів як в економічній галузі, так і в освіті, медичному обслуговуванні, культурі і мистецтві, соціальному забезпеченні та інших сферах. Бюджет відіграє визначальну роль у системі забезпечення громадського порядку, безпеки та обороноздатності країни.

Дослідження проблеми формування доходів і видатків державного бюджету України становить значний інтерес, оскільки бюджет є важливим показником економічного розвитку країни. Це впливає на економічну та соціальну стабільність і рівень життя людей. Врахування довгострокових інтересів країни через фінансування державного бюджету, внутрішньої та зовнішньої політики, регулювання економіки та соціальної політики.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз видатків державного бюджету України, їх проблем та напрямків оптимізації.

На основі мети окреслено ряд наступних завдань:

- розглянути суть і призначення видатків державного бюджету;
- розглянути класифікацію видатків державного бюджету;
- проаналізувати особливості процесу формування видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану;

- виконати оцінку складу й структури видатків Державного бюджету України;
- запропонувати напрямки оптимізації видатків Державного бюджету України;
- виконати аналіз досвіду формування видатків державного бюджету у країнах з розвинутою економікою для України.

Об'єктом дослідження є підсистема економічних взаємозв'язків, спрямована на перерозподіл валового внутрішнього продукту країни з метою формування та використання бюджетного ресурсу для задоволення загальносуспільних потреб.

Предметом дослідження є механізм використання бюджетних ресурсів органами державної влади в Україні при здійсненні видатків державного бюджету.

Методологічна база дослідження формування видатків бюджету включає комплекс підходів, методів та принципів, які використовуються для системного аналізу та оцінки процесу розподілу бюджетних коштів.

У роботі використано такі методи дослідження як: аналіз, синтез, порівняння, графічний, табличний.

Інформаційна база дослідження містить у собі нормативно-правові акти, наукові статті, підручники з даної теми.

У першому розділі даного дослідження розглянуто теоретичні аспекти видатків державного бюджету – сутність, класифікацію, значення для держави та їх законодавче регулювання.

Другий розділ роботи присвячений аналізу видатків державного та місцевого бюджету та їх окремих видів за період 2021-2023 рр.

Третій розділ дослідження зібрав ключову інформацію про проблеми та напрямки удосконалення видатків державного бюджету України.

Випускна кваліфікаційна робота складається з 44 сторінок друкованого тексту, містить 5 рисунків, 3 таблиці та 33 джерел інформації.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Суть і призначення видатків державного бюджету

Економічний розвиток невіддільний від бюджету, оскільки через бюджетну систему перерозподіляється близько 60% ВВП. Кошти, зосереджені в бюджеті, є важливим інструментом, що впливає на динаміку соціально-економічного розвитку країни. Надання підтримки малозабезпеченим сім'ям за рахунок бюджетних видатків, виділення коштів на окремі сфери, такі як освіта, охорона здоров'я, судова гілка влади, правоохоронні органи, формування основи обороноздатності країни.

Видатки бюджету забезпечують реалізацію багатьох планів соціально-економічного та культурного розвитку країни, впливають на підвищення рівня доходів і якості життя населення, сприяють реалізації загальної економічної політики країни. В економічній літературі зазначається, що видатки бюджету є важливою частиною загальнонаціональних витрат і є втіленням економічних відносин, що виникають при використанні державою бюджетних коштів.

Через бюджет держава мобілізує фінансові ресурси у вигляді податків, зборів, платежів тощо і використовує їх як видатки бюджету на загальнодержавні потреби, такі як освіта, медицина, оборона країни, культура, охорона громадського порядку, охорона навколишнього середовища, та соціального забезпечення населення. використовувати, формування та забезпечення державного устрою, влади та управління. У сучасній ситуації економічного та соціального розвитку найбільш актуальною проблемою бюджетних видатків є те, що дослідження показують, що пріоритетні цілі соціально-економічного розвитку не завжди здатні досягти поставлених цілей, що пояснюється підвищенням ефективності соціальної сфери та економічний розвиток.

Використання передбачених бюджетом видатків. Це неефективно. Сьогодні залишається актуальним дослідження впливу фіскальних функцій (переважно процесів, пов'язаних з бюджетними видатками) на ефективність соціально-економічного розвитку країни. Адже досягнення в соціально-економічній сфері не можуть повністю задовольнити потреби людей.

Крім того, аналіз фактичної ситуації та оцінка впливу бюджетних видатків на забезпечення динаміки зростання може виявити обмеження та нові шляхи для сталого розвитку економічних і соціальних процесів країни. Соціальна галузь, яка оцінює ефективність, вплив та обсяг бюджетних витрат, а також значення бюджетних витрат на збереження та збільшення вартості державного майна, його внесок у зростання ВВП, зростання та розвиток національної економіки.

Метою оцінки ефективності видатків бюджету є характеристика його ефективності, забезпечення безперервності відтворювального процесу, помірному соціально-економічному розвитку, створення умов для зростання суспільного виробництва, підвищення соціальних стандартів, поліпшення кількісних і якісних показників, що гарантувати суспільне виробництво. Підвищити стандарт. і якість життя. Тому ефективність бюджетних видатків є важливою ознакою для досягнення високих кількісних і якісних показників у соціально-економічній сфері.

До основних ознак видатків бюджету належать:

- створити сприятливе інвестиційне середовище.
- гарантувати рушійну силу економічного та соціального розвитку країни.
- вирішення проблем у соціальній сфері та надання можливості поступового підвищення соціальних стандартів.
- зменшити тиск на природні ресурси та екосистеми.
- підготувати дохідну частину бюджету.
- ефективно використання фінансових ресурсів.
- захищати інтереси суб'єктів господарювання у вітчизняній економіці;

- забезпечення стабільності фінансової системи та національної безпеки. однією з характеристик бюджетних видатків є те, що вони належать до державного, державного або місцевого бюджету.

Через цю характеристику бюджетні видатки часто мають як спільні риси фіскальних відносин, так і відмінні риси їх природи.

Тому бюджет є важливою частиною національних фінансів. Більшість вітчизняних економістів вважають, що зведений бюджет є основою національних фінансів, формування і використання національних фондів, а також фактичних економічних взаємовідносин між державою та іншими суб'єктами господарювання, що відображають розподіл і перерозподіл ВВП на загальнодержавні потреби. .

Поняття «бюджетне регулювання розвитку економіки» та «бюджетна архітектура» вперше були введені у фінансову науку І.Я. Чугунов розробив теоретичні основи системи бюджетного контролю, визначив вплив бюджетного контролю на економічний розвиток країни та територіальних одиниць, окреслив структурно-функціональну модель системи бюджетного контролю, пояснив пункт «економічної сутності». Як інструмент координації економічного розвитку бюджетна система полягає у використанні структури бюджету, яка визначається оптимальним співвідношенням між факторами бюджетної системи, які впливають на динаміку економічного розвитку.

Як основна складова системи управління народним господарством система бюджетного контролю складається із сукупності функціональних фіскальних бюджетно-економічних елементів, передусім дохідної частини бюджету, видаткової частини бюджету та бюджету. Взаємозв'язок бюджетного дефіциту (профіциту), державного боргу, податкової системи, бюджету, народногосподарського процесу, зовнішнього економічного середовища та їх співвідношення [3].

Враховуючи це, доцільно ввести поняття «адаптивна інституційна архітектура бюджетної системи», яка базується на системі бюджетного коригування та враховує оптимальне співвідношення між кожним елементом

системи та бюджетною періодичністю. соціально-економічний розвиток. Адаптивні інституційні зміни бюджетної системи є необхідними факторами економічного зростання.

«Встановлення довгострокових цілей і завдань бюджетної стратегії, реалізація її кількісних і якісних критеріїв і визначення на цій основі обсягу майбутніх бюджетних ресурсів підвищить якість процесу бюджетного планування та покращить бюджет і є необхідним для посилення процесу бюджетного планування». Вплив бюджетних стратегій на національний соціально-економічний розвиток. Розробка довгострокових прогнозних показників бюджету та бюджетних стратегій, що враховують циклічний характер економічного розвитку, безсумнівно підвищить керованість бюджетного процесу. Від продуманості та своєчасності цих рішень залежить ефективність бюджетної політики та функціонування всієї бюджетної системи.

Значна частина бюджетних видатків спрямовується на виконання функцій держави, забезпечення проведення структурних реформ, підтримку стратегічних галузей економіки та створення фіскальних передумов для досягнення високого рівня суспільного життя. Як один із основних елементів системи бюджетного контролю, на процес формування видаткової частини бюджету переважно впливають показники дохідної частини та дефіциту бюджету, а її визначення враховує циклічний характер економічного розвитку [2]. Варто зазначити, що частка видатків на соціально-економічний розвиток України за останні роки значно зростає. За нашими підрахунками, дві третини всіх видатків бюджету йдуть на соціально-економічний розвиток.

Видатки бюджету - це економічні відносини, на основі яких держава використовує центральні фінансові ресурси для виконання своїх обов'язків. Під видатками бюджету розуміються кошти, спрямовані на виконання планів і заходів, визначених відповідним бюджетом, за винятком коштів, спрямованих на погашення основного боргу та погашення надлишкових сум бюджету.

Інші дослідники вважають, що видатки бюджету – це встановлені законом норми та розпорядження щодо використання бюджетних коштів [16].

Автор стверджує, що соціально-економічний характер бюджетних асигнувань визначається характером і функціями держави, рівнем розвитку країни, формою надання бюджетних трансфертів, ступенем взаємозв'язку державного бюджету з національними.

Деякі дослідники вважають, що поняття «видатки бюджету» тісно пов'язане з бюджетним запитом - первинним документом, який визначає потреби підрозділу у фінансуванні. Процес бюджетного запиту проходить через складну двосторонню ієрархію затвердження (спочатку знизу вгору, потім навпаки). У результаті публічних слухань Конгресу (на рівні штату) або представників (на місцевому та регіональному рівнях) бюджетні запити перетворюються на бюджетні асигнування та розподіляються між місцевими органами влади, міністерствами, департаментами та розпорядниками бюджетних коштів департаментів. Виконком та інші головні розпорядники бюджетних коштів знаходяться на нижчому рівні, ніж бюджетні асигнування [17].

Видатки бюджету є показником національної соціально-економічної політики. Економічна сутність видатків бюджету полягає в необхідності вирішення проблем, що виникають в економічному та соціальному житті країни. За допомогою видатків бюджету держава виконує свої функції та регулює економічні та соціальні процеси.

Держава за допомогою бюджетних видатків впливає на рівень зайнятості населення, активність підприємницької діяльності, сукупний попит, коригування цінової політики, стимулювання макроекономічного зростання тощо (рис. 1.1).

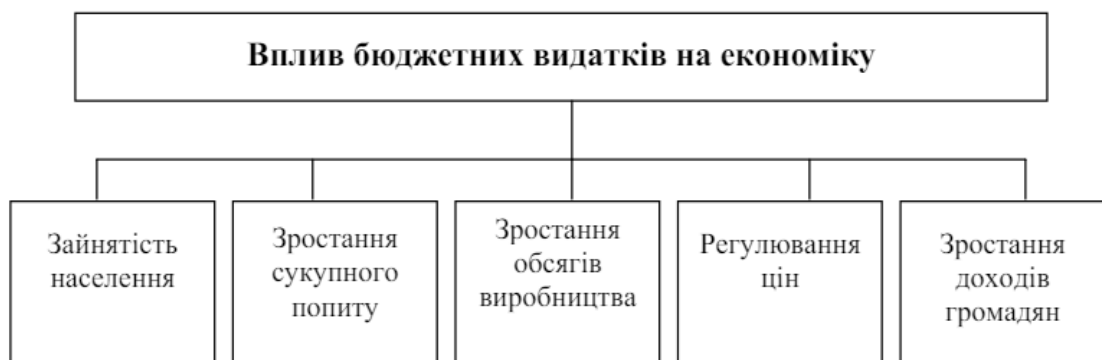

Рис.1.1. Вплив бюджетних видатків на економіку країни

Витрати бюджету в системі управління соціально-економічним розвитком впливають на появу нових суб'єктів та їх подальший розвиток, повторне використання, управління тощо.

1.2. Класифікація видатків державного бюджету

Бюджетна класифікація – це єдина систематизація та групування доходів, видатків і бюджетних закупівель за економічною сутністю, функціональною діяльністю, організаційною структурою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів [1].

Однією зі складових бюджетної класифікації є класифікація видатків бюджету. Відповідно до статті 10 Закону про бюджет України видатки бюджету поділяються на:

- функції, пов'язані з використанням (функціональна класифікація витрат).
- економічна характеристика підприємства, що здійснює ці витрати (економічна класифікація витрат);
- Підпис розпорядника бюджетних коштів (класифікатор відділів видатків).
- за планом кошторису (класифікація плану видатків). Оскільки наведена класифікація не охоплює всі види витрат, рекомендуємо додати ще шість ознак для більш точного опису бюджетних витрат.
- залежить від джерела компенсації (видатки загального фонду, видатки спеціального фонду).
- залежить від етапу перерахування коштів (видача готівкою, фактична видача).
- за тематикою (народне господарство, соціально-культурна діяльність, наука і освіта, сили оборони, зовнішньоекономічна діяльність, створення резервних фондів тощо).
- за цільовим призначенням (заробітна плата, заробітна плата, операційні витрати, поточні та капітальні ремонти, виплати та кредити, субсидії тощо).

- за рахунок впливу на процес здійснення діяльності (поточні витрати, витрати на розвиток).

- за рівнем оцінювання (кількісний, якісний).

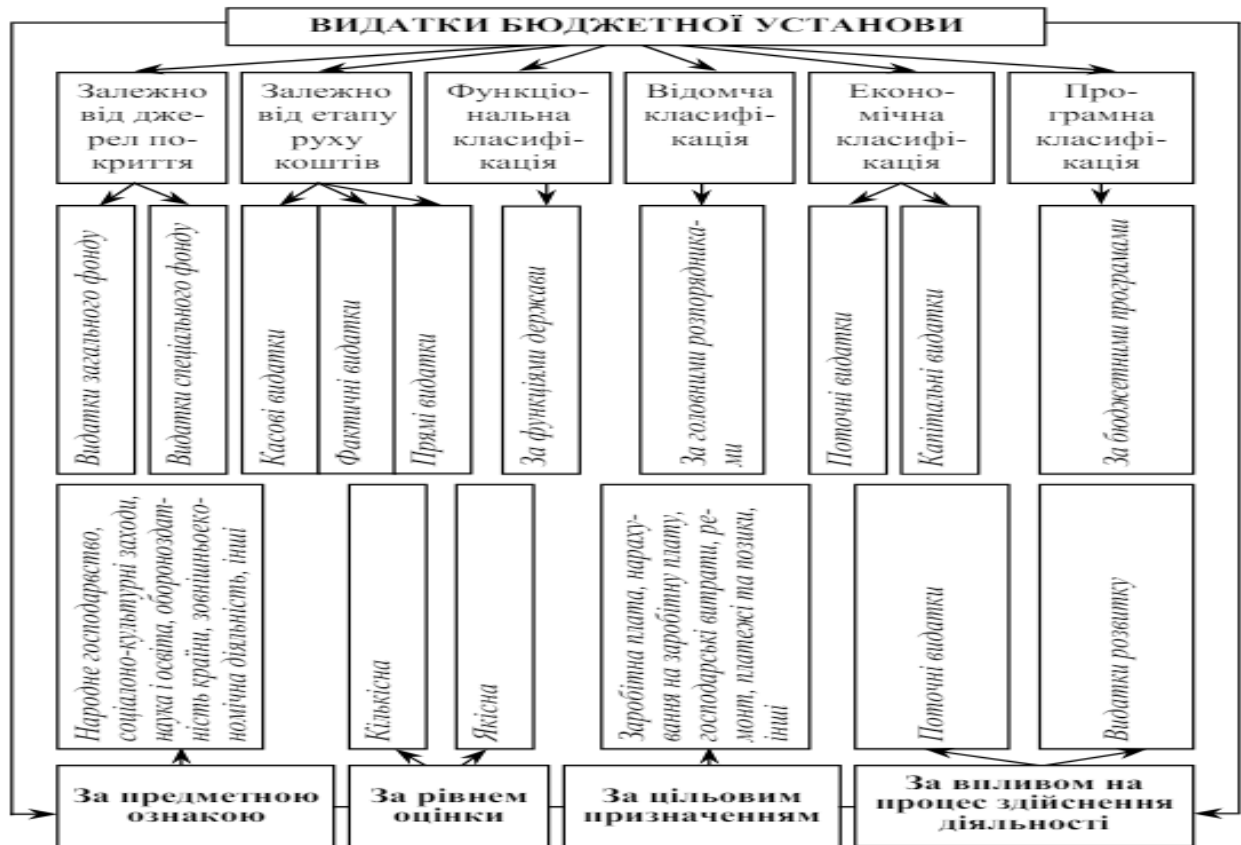

Рис.1.2. Класифікація витраток бюджетних установ

Загальна класифікація у поєднанні із запропонованою функцією класифікації дозволить отримати більш повну та детальну класифікацію витраток бюджету, як показано на рисунку.

Витратки бюджетного фонду є витратками загального фонду, а витратки позабюджетного фонду - спеціального фонду. Витрати певного типу підсумовуються через кошториси витрат, які служать основним документом для визначення загального обсягу фінансування агентства, цільових доходів, використання та кварталних асигнувань[3].

Витратки на утримання бюджетних установ є одним із основних напрямів витраток бюджету.

Враховуючи подвійний характер агентських витрат у кошторисі, витрати поділяються на касові витрати та фактичні витрати [4]. Усі платежі готівкою та

безготівковим переказом, здійснені чековим або зареєстрованим рахунком, вважаються зняттям готівки. Повернення коштів на рахунок призводить до відновлення або зменшення грошових витрат. Основним завданням обліку видачі готівки є забезпечення контролю за цільовими витратами бюджетних коштів за бюджетними призначеннями. Фактичні витрати – це фактичні, належним чином зареєстровані витрати, понесені агентством для завершення роботи, такі як винагороди кредиторів і невиплачена заробітна плата та надбавки.

Ці витрати відображають фактичне виконання критеріїв для затвердження бюджету та є індикатором остаточного виконання бюджету агентством, тому, якщо заплановане робоче навантаження буде виконано, бюджет повинен буде виконати відповідну суму асигнувань. Часто фактичні витрати не збігаються з готівкою ні за часом, ні за сумою. Якщо частина коштів на рахунку в банку або казначействі використовується для поповнення матеріальних запасів, рахунок кредитується (дебіторська заборгованість), а невикористана сума або готівка залишається в касі, або якщо для погашення використовується золото, фактична витрати нижчі, ніж готівка страждає раніше. Якщо в агентстві є запаси матеріалів, фактичні витрати на виконання запланованого обсягу роботи можуть перевищувати касові витрати, оскільки споживання матеріалів не призводить до зменшення грошових коштів у бухгалтерському обліку.

Якщо кошти, отримані від банку чи казначейства, використовуються за розрахунком за прямим призначенням (наприклад, оплата електроенергії, газу, води, телефонного зв'язку, поточного ремонту та інших послуг), фактична вартість дорівнюватиме готівці. Такі витрати вважаються прямими. У бюджетних установах касові та фактичні видатки плануються та обліковуються за одним видатковим терміном.

Економічна класифікація видатків деталізує використання коштів на основі таких об'єктивних ознак, як заробітна плата, оплата комунальних послуг, різні види економічної діяльності, виплати громадянам тощо, що дозволяє

виділити захищені статті бюджету. вартість. Забезпечити єдиний підхід до всіх розпорядників та одержувачів коштів.

Витрати бюджету поділяються на економічну категорію, яка поділяється на поточні видатки, капітальні видатки, нерозподілені видатки та виплати за вирахуванням позик.

Поточні витрати – це витрати, які не використовуються для придбання основних засобів. Капітальні витрати включають придбання основного капіталу, створення державних резервів і запасів, придбання землі та нематеріальних активів, а також капітальні трансферти.

Склад нерозподілених витрат визначається законом про державний бюджет або рішеннями відповідних місцевих рад. Сюди входять видатки з резервних фондів державного та місцевих бюджетів. Розділ економічної класифікації «Позики на повернення кредитів» охоплює бюджетні платежі, що створюють вимоги до інших фінансових об'єктів та передбачають обов'язкове повернення коштів. Важливою відмінністю в новій бюджетній економічній класифікації є поділ видатків за економічними ознаками. Витрати групуються в єдину економічну категорію, що відображає поділ коштів на поточні та капітальні витрати.

Кожній категорії присвоюється чотиризначний код. Під капітальними витратами розуміються платежі, здійснені для придбання капітальних активів, запасів стратегічних і надзвичайних товарів, землі та нематеріальних активів.

Кошторисні класифікації є важливими організаційними документами, які є основою для планування видатків і за своєю комплексністю та аналітичною обліковістю мають істотний вплив на загальну організацію бухгалтерського обліку та звітності бюджетних установ. Дослідження класифікації видатків бюджету свідчать про необхідність розширення загальної класифікації видатків за запропонованими ознаками.

Це дозволяє посилити контроль за витрачанням бюджетних коштів, збільшити економію за рахунок скорочення витрат, а також удосконалити процедури планування майбутніх витрат і класифікації та аналізу минулих

витрат. У процесі реформування класифікації видатків бюджету необхідно враховувати як світові практики обліку діяльності державного сектору, так і економічні реалії розвитку України.

РОЗДІЛ 2

СТАН ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Особливості процесу формування видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану

Формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану стикається з низкою невирішених проблем, зокрема нестабільністю економічної ситуації, переорієнтацією раніше поставлених державою завдань, модифікацією фінансових ресурсів. Необхідність наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової допомоги, перерозподіл обмежених бюджетних коштів, збільшення видатків на оборону, скорочення доходів, надання соціальних пільг населенню та фінансування гуманітарних заходів, підвищення ризику корупції. Підтримання національної фіскальної стабільності та запобігання макроекономічним дисбалансам покладаються на послідовність та швидке коригування бюджетної політики [7, с.11].

Органи місцевого самоврядування виконують свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами безпеки і оборони. Крім того, органи місцевого самоврядування фінансують різноманітні заходи, пов'язані з широкомасштабною військовою агресією Росії в Україні, зокрема: Забезпечення населення продуктами харчування, евакуювати цивільне населення із зон конфлікту та небезпечних районів у безпечні місця, переселення громадян, які залишили місце проживання у зв'язку з бойовими діями, та створення належних умов для переселенських підприємств [8].

Аналіз чинного законодавства України підтверджує, що територіальна оборона України організовується і здійснюється відповідно до Закону України «Проти засад державності» та з урахуванням конкретних обставин, передбачених цим Законом. Щодо оборонно-мобілізаційної та військово-правової системи країни, то у статті 1, ч. 1 ст. спрямовані не лише на подолання

загроз, а й на захист населення і територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій [9].

Варто зазначити, що територіальна оборона складається з таких елементів: військовий (органи військового управління, військові частини військ територіальної оборони Збройних Сил України, інші сили і засоби, які залучаються до виконання завдань з безпеки і оборони), цивільний (у тому числі органи територіальної оборони, органи місцевого самоврядування) та цивільно-військові (командування районів територіальної оборони та добровольчий склад територіальних громад, які залучаються до територіальної оборони); Що стосується фінансового та матеріально-технічного забезпечення, то воно здійснюватиметься за рахунок коштів державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством України. Проте витрати на реалізацію та забезпечення заходів з організації, підготовки, підтримки та проведення руху опору належать до прихованих витрат Державного бюджету України та виділяються окремим напрямком на Міністерство оборони України. Утримання підрозділів спеціальних операцій ЗС України [9].

Крім того, оскільки закупівля товарів, робіт та послуг для забезпечення потреб руху опору є державною таємницею, важливо знати, що, скільки та з якою метою закуповуватиме громада з бюджету для задоволення потреб.

Адже відомо, що величезні витрати на національну безпеку та оборону є поживним середовищем для корупції навіть в умовах воєнного стану. Це одне з негативних явищ, яке по-різному проявляється у сфері освіти. Зокрема, відкати та хабарі, просування неконкурентних контрактів та маніпуляції із зарплатою солдатів, нецільове використання бюджетних коштів і військових ресурсів. Отримати позабюджетний дохід [10].

Сьогодні, з огляду на зазначене та відсіч військовій агресії, першочерговим завданням усіх державних органів та органів місцевого самоврядування має стати боротьба з корупцією. Зокрема, така необхідність визначена в прийнятій Верховною Радою України 20 червня 2022 року Антикорупційній стратегії на

2021-2025 роки, метою якої є: Визначення пріоритетів повоєнного процесу. Значного прогресу досягнуто у запобіганні та протидії корупції, забезпеченні скоординованості та системності антикорупційних зусиль у всіх державних органах та органах місцевого самоврядування [11].

Особливої уваги потребують питання закупівель оборонної продукції, оборонних проектів і послуг. Частиною першою статті 9 Закону України «Про оборонні закупівлі» передбачено, що плани закупівель продукції, проектів і послуг оборонного призначення є частиною плану оборони країни та реалізуються відповідно до Закону України «Про національну безпеку» та «Про оборонні закупівлі», який враховує обсяг видатків, необхідних для фінансування секторів безпеки та оборони [12]. Водночас, наказом Міністра України від 11 листопада 2022 року № 1275 «Особливості оборонних закупівель в правовому режимі воєнного стану» визначено алгоритм державних закупівель в оборонній сфері та деталі їх впровадження. Правова система воєнного стану [13].

Щодо запровадження прозорості та забезпечення захисту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оборонні закупівлі» (виключено інформацію про закупівлю предметів оборонного призначення, проектів та послуг оборонного призначення, що відносяться до державної таємниці). Законом № 2958-IX[14] від 24 лютого 2023 року внесено відповідні зміни до Закону України «Про оборонні закупівлі», поширивши зміст публічних звітів в електронних системах оборонних закупівель на вплив військових закупівель. Відповідно до закону про національну безпеку Верховна Рада має право повного доступу до інформації про оборонні закупівлі (у тому числі відомості, що становлять державну таємницю) та укладення відповідних договорів про закупівлі.

Зауважимо, що такі зміни впроваджено завдяки підвищенню ефективності, результативності та прозорості фінансування оборонної галузі в умовах воєнного стану. Забезпечення належного правового регулювання фінансування оборони є однією з ключових умов виживання нації у воєнний час. Останнім часом наша держава зробила важливі кроки щодо вдосконалення існуючої законодавчої бази

та впровадження нових законодавчих баз, спрямованих на врегулювання таких питань.

Основними напрямками забезпечення фінансування оборонного комплексу військового часу є:

По-перше, ефективне управління закупівлями та системи прозорості.

По-друге – удосконалити системи електронного кредитування та електронних закупівель.

По-третє, зміни в системі фінансування.

По-четверте – удосконалити антикорупційну політику фінансування досліджуваних галузей.

По-п'яте, популяризувати міжнародний позитивний досвід в Україні. Однак, незважаючи на серйозні законодавчі реформи в частині фінансового забезпечення, «у процесі закупівель, у тому числі в оборонному секторі, проявляється корупція, найбільшим гріхом якої є порушення всіх юридичних формальностей», зазначив І. Рогатюк.

Варто згадати «гучні» випадки закупівлі рюкзаків, бронежилетів, генераторів, продуктів харчування та інших товарів для потреб Збройних Сил України, Національної гвардії України та військ спеціального призначення Міністерства України.

Для ефективного вирішення цих проблем необхідно вживати відповідних заходів щодо протидії виникненню корупції у досліджуваних галузях. Адже їхня присутність мала б негативний вплив на всю країну, вплинула б на реалізацію процесу євроінтеграції та міжнародну підтримку України у воєнному стані.

Воєнні дії на території нашої держави негативно впливають на всі сфери життя українського народу, і зокрема вплив збройного вторгнення відображено в основних планах доходів і видатків держави. З цього випливає, що перед початком повномасштабного вторгнення сектор безпеки і оборони має обмежений обсяг фінансування, що є перешкодою для формування міцного фінансового фундаменту.

Однак бюджети на 2022 та 2023 роки слід характеризувати як «військові бюджети» з сильним впливом зовнішнього фінансування. Проте невирішеним залишається питання забезпечення ефективності бюджетних видатків у сферах національної безпеки і оборони. Водночас відсутність бюджетної стратегії призведе до зниження ефективності витрачання бюджетних коштів, не дозволить мінімізувати ризики та загрози, які можуть виникнути в майбутньому, ускладнить зміцнення обороноздатності країни. У нашій країні глобальна зовнішньополітична ситуація настільки загострилася, що змінилися і методи наповнення бюджету. Основними джерелами є податкові надходження та допомога зовнішніх партнерів.

Отже, для збереження недоторканності країни та створення можливостей для відсічі російським агресорам у сучасних умовах необхідно вжити таких заходів:

1) Збільшити видатки у сферах національної безпеки та національної оборони та визначити оптимізовану структуру.

2) Наповнення місцевих бюджетів за рахунок ефективної діяльності органів місцевого самоврядування, які отримали додаткові повноваження в результаті реформи децентралізації (оскільки доходи державного бюджету України під час війни базувалися на міжнародній фінансовій допомозі, сума характеризувалася стабільність приросту заборгованості).

3) Розробити єдину бюджетну стратегію фінансування секторів безпеки та оборони.

4) забезпечити належний державний контроль за витрачанням бюджетних коштів у сфері безпеки і оборони.

2.2. Оцінка складу й структури видатків Державного бюджету України

Під час війни бюджетні витрати збільшилися, з іншого боку, доходи значно скоротилися, а ризик порушення фінансової стабільності зріс. В такій

ситуації, що склалася головним завданням влади є не децентралізація фінансових ресурсів, а зосередження бюджетних коштів на важливих напрямках.

Пріоритетні напрямки забезпечення обороноздатності країни, гуманітарні та соціальні програми підтримки тимчасово переміщених осіб та інші пріоритетні заходи.

Щоб об'єктивно зрозуміти суть проблем і завдань, розглянемо видатки зведеного бюджету України (табл.2.1.), вони відображають стан соціального, економічного і політичного розвитку країни на відповідному етапі. Для початку давайте проаналізуємо макропоказники останніх років. Як можете бачити з даних (у табл.1) показані витрати загального бюджету на 2022 рік на період 2020-2022 рр. видатки у два рази зросли(на 47,6%). Фактичний обсяг видатків державного та місцевих бюджетів на 2020-2023 відображають їх числову динаміку і частку в загальному бюджеті України.

Якщо розглянемо обсяг видатків за класифікаціями бюджетів, то помітна тенденція до значної частки бюджетних витрат країни, у 2020-2021 роках до 80,75% видатків загального бюджету. З іншого боку, місцеві витрати бюджету за цей період склали в середньому 19,25%. У 2022 році спостерігається помітний розрив у показниках з 2021 роком збільшилися на 8,1 процентного показника зросли видатки державного бюджету і, відповідно, зниження видатків місцевого бюджету. За 7 місяців 2023 року цей розрив, який розпочався у 2022 році, збільшився ще більше.

Таблиця 2.1.

Обсяг і структура видатків зведеного бюджету України на 2020-2023 роки.

Вид бюджету	Роки							
	2020		2021		2022		2023	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Державний бюджет	1288016,7	80,7	1490258,9	80,8	2705423,3	88,9	1785887,7	92,2

Місцеві бюджети	307273,0	19,3	354118,8	19,2	338075,8	11,1	151684,4	7,8
Зведений бюджет	1595289,7	100	1844377,7	100	3043499,1	100	1937572,1	100

Пов'язуємо настільки різкі зміни в складі і обсязі витрат загального бюджету з масовим вторгненням РФ на територію України та необхідність перенаправлення фінансових ресурсів в рамках загального бюджету для задоволення різних гуманітарних, соціальних та інших потреб воюючих сторін країн. Зокрема, адекватне фінансування з боку Збройних сил України з сектору безпеки, та в цілому посилити заходи з протидії російській агресії, формування адекватних мобілізаційних резервів, закупівлі зброї, техніки, забезпечити внутрішнє переселення компанії.

Структура бюджетних витрат показує пріоритети бюджетної політики в межах зосередженого обсягу фінансових ресурсів, державного або місцевого бюджету для фінансування заходів, відповідних категорії витрат.

Витрати загального бюджету складають, рівень економічного та фінансового потенціалу країни з точки зору можливостей задоволення суспільних потреб, характеризує стан розвитку країни на відповідному етапі.

Також проаналізувавши доходи в державному бюджеті України та місцевому бюджеті на 2022 рік, який реальний стан справ з отриманням доходів для всіх типів бюджетів під час війни. Як зрозуміло з даних, то максимальна сума коштів у розмірі 4563 млрд грн надійшла до державного бюджету України на 2022 рік у вигляді міжнародних грантів (подарунків) від зарубіжних партнерів.

Якщо детально проаналізувати витрати з державного та місцевих бюджетів, побачимо зміни в грошово-кредитній політиці і реальну ситуацію, яка відбувається на напрямку фінансових ресурсів. Напрямки фінансових ресурсів відображають загальну ситуацію в країні після російського вторгнення (Табл 2.2). Тому основне навантаження щодо забезпечення оборонних потреб країни лягає на державний бюджет. Частка видатків державного бюджету спрямована на забезпечення обороноздатності країни-1142,9 млрд грн, значна частина

видатків спрямована на забезпечення громадської безпеки.44,3 млрд. грн., 42,6 млрд.грн. - порядок, безпека та здійснення повноважень судового департаменту уряду з виділених на соціальне забезпечення населення коштів на реалізацію основних функцій держави виділяється 338,8 млрд.грн. Як видно з даних (у табл. 2.2.), на місцевий бюджет покладено функцію забезпечення освітнього процесу. Обсяг цих видатків у 2022 році сягнув 232,3 млрд грн, це перевищує показники державного бюджету у сумі 1738 млрд грн майже в 4 рази. Серед значної кількості місцевих бюджетних витрат, слід зазначити: державні функції -67,2, економічна активність -61,1, житлово-комунальні послуги-40,6, охорона здоров'я-31,0, соціальне забезпечення - 29,2 мільярда гривень і т. д.

Таблиця 2.2.

Показники видатків державного та місцевих бюджетів за функціональною галузі 2021-2023р. млрд.грн

Галузі	Бюджети					
	Державний 2021р.	Місцевий 2021р.	Державний 2022р.	Місцевий 2022р.	Державний 2023р.	Місцевий 2023р.
Оборона	127,5	-	1142,9	-	2097,6	-
Соціальне забезпечення	339,2	28,0	426,0	29,2	469,2	44,9
Загальнодержавні і функції	206,6	45,9	338,8	67,2	296,1	53,0
Порядок, безпека та суди	174,4	17,3	443,3	11,1	574,6	16,8
Освіта	63,8	249,0	58,5	232,3	60,5	248,9
Охорона здоров'я	170,5	33,1	184,3	31,0	179,2	38,2
Економічна діяльність	18,0	112,3	95,4	61,1	134,3	112,9
Житлово- комунальне господарство	16,4	56,7	5,2	40,6	8,3	62,0

Духовний та фізичний розвиток	15,9	27,9	11,1	22,6	11,8	26,6
Охорона навколишнього середовища	8,2	2,4	4,7	0,5	5,2	1,2

Незважаючи на труднощі, з якими зіткнулася Україна та всі українці у 2022 році, уряду і місцевим органам влади вдалося зберегти стабільність фінансової системи.

У 2024 році війна продовжується і ми погодимося з думкою деяких дослідників, які стверджують, що державні витрати бюджету України сьогодні мають бути спрямовані в першу чергу на забезпечення відновлення Збройних сил України, оборонного комплексу та територіальної цілісності держави. Але в той же час, повинен бути передбачений певний обсяг коштів для підготовки та здійснення відновлення України [33]

Характерною рисою загальнодержавних цільових фондів є чіткість джерела надходження коштів та напрямів використання. Створення таких фондів базується на конкретних потребах кожної країни, тому їх склад і включення до вирішення бюджетних проблем є різними [1].

Через бюджет держава забезпечує мобілізацію необхідних коштів для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Ефективність виконання функцій держави залежить від здатності формувати необхідний обсяг доходів держави[2]. Державний бюджет займає важливе місце в регулюванні економічного процесу, забезпечуючи не тільки фінансову стабільність, але й соціальний розвиток і добробут народу, особливо у воєнний час.

Глобальні зміни, викликані повномасштабним вторгненням країни-агресора, вплинули на економіку України та змусили змінити фінансову систему. В умовах воєнного стану вкрай важливо забезпечити правильне виконання державного бюджету. Наразі Україна зобов'язана забезпечити ефективне функціонування бюджетної системи, скоригувати раніше поставлені

загальнодержавні цілі, перерозподілити обмежені бюджетні кошти, забезпечити соціальні виплати населенню та збільшити витрати на оборону. Зараз перед нами стоїть завдання переглянути бюджетні призначення та джерела фінансування для залучення туристів. Про міжнародну фінансову допомогу. Підтримання національної фіскальної стабільності та запобігання макроекономічним дисбалансам покладаються на послідовність та швидке коригування бюджетної політики [3].

Для розуміння деталей виконання державного бюджету розглянемо динаміку виконання дохідної та видаткової складових державного бюджету України за 2018-2022 роки (рисунок 2.1).

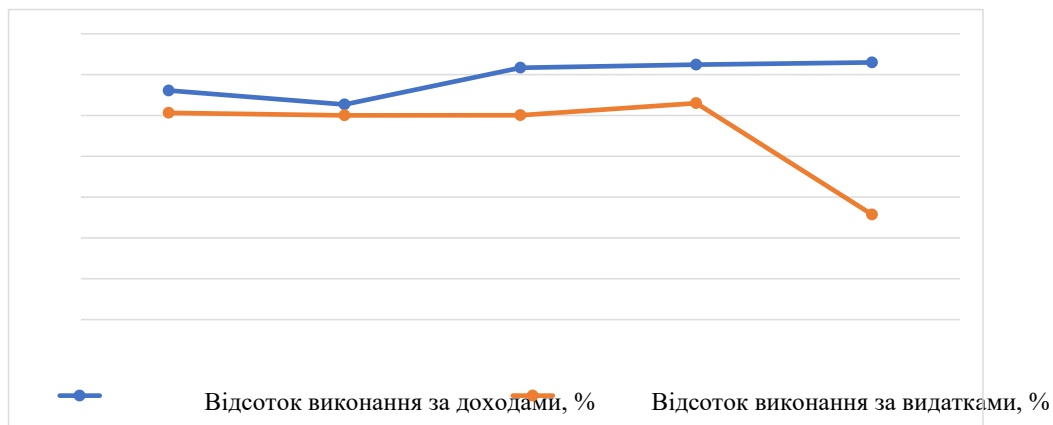

Рис.2.1. Динаміка виконання дохідної та видаткової частини Державного бюджету України за період 2018–2022 рр., %

Відповідно до рисунка 2.1 є певні коливання показників виконання дохідної частини державного бюджету України – від 96% у 2019 році до 101,5% у 2022 році. За роки війни цей показник перевищив норматив на 1,49%. Проте деякі результативні показники видатків державного бюджету у 2022 році знизилися на 17,14% від оптимального значення.

Розглянемо основні балансові показники Державного бюджету України з 2018 по 2022 роки (рис. 2.2).

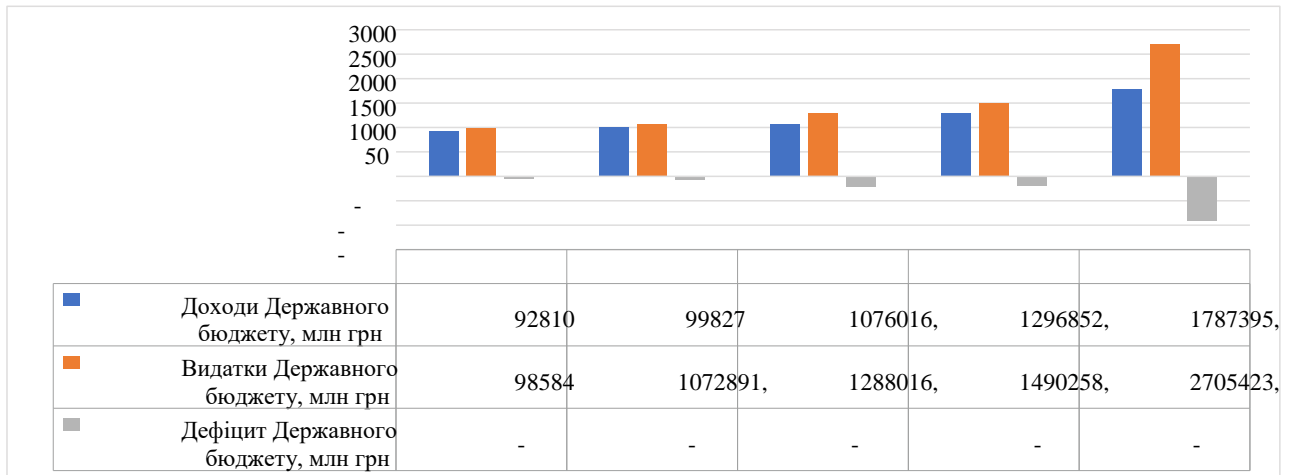

Рис2.2. Динаміка показників балансу Державного бюджету за 2018–2022 рр., млн грн

Варто зазначити, що з 2018 по 2022 рік доходи та видатки держбюджету поступово зростали, досягнувши 859,2873 млрд грн та 1,719581 млрд грн відповідно. Також суттєво зріс дефіцит бюджету, який у 2022 році порівняно з 2018 роком склав 860 294 гривні. Це пов'язано з тим, що українська влада з початку загальної війни виділила значні ресурси на антивійськову боротьбу з агресором, який фінансує соціально-економічні потреби країни.

У воєнні роки видатки державного бюджету України відігравали важливу роль у фінансовому забезпеченні потреб і добробуту народу.

Розглянемо, як змінилися обсяг видатків, їх склад та структура державного бюджету України за останні роки. Важливо зазначити, що видатки зросли: 81,5% у 2022 році порівняно з 2021 роком, та 48,4% у 2023 році порівняно з 2022 роком. ставка відповідає. Якщо говорити про різні складові видатків, то найбільше за два роки (2023 рік порівняно з 2021 роком) зросли видатки на оборону (1,97 трильйона гривень: частка видатків на оборону зросла з 8,6% у 2021 році до 52,3%, що не випадково. Витрати на житлово-комунальні послуги значно зросли в порівнянні з довоєнним рівнем – з 0,2 грн. до 8,4 млрд. грн. Видатки на соціальний захист і забезпечення за два роки зросли на 40 %, видатки на економічну діяльність (зменшилися на 28 %), охорона здоров'я (зменшення на

37%), психічний і фізичний розвиток (зниження) у 2023 році зменшилися в абсолютному вираженні порівняно з 2021 роком [8].

Хоча дефіцит бюджету вважається відносно безпечним на рівні 3%, наявний дефіцит потребує пошуку джерел за рахунок боргових операцій та надходжень від державної приватизації, але вирішальну роль у цих процесах, у тому числі в умовах воєнного стану, відіграє власність.

Таблиця 2.3.

Структура видатків державного і місцевого бюджету України за класифікаційною галузі у 2021-2023рр., %

Показники	Місцевий бюджет			Державний бюджет		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Загальнодержавні функції	0,8	0,9	0,8	27,5	12,5	11,8
Оборона	-	-	-	8,6	42,2	52,3
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,03	0,2	0,2	11,7	16,4	14,3
Економічна діяльність	1,9	1,2	1,7	12,6	3,5	3,3
Охорона навколишнього природного середовища	0,04	0,01	0,01	0,6	0,2	0,1
Житлово-комунальне господарство	0,2	0,8	0,9	0,0	0,0	0,2
Охорона здоров'я	0,5	0,6	0,6	11,4	6,8	4,5
Духовний та фізичний розвиток	0,4	0,4	0,5	1,2	0,4	0,3
Освіта	4,4	4,7	3,8	4,3	2,2	1,5
Соціальний захист та забезпечення	0,5	0,6	0,7	22,2	15,7	11,7

Незважаючи на безповоротну допомогу з боку ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій та донорських установ, існує також високий рівень боргових операцій у національному бюджеті, що, фінансуючи заплановані

видатки, призвело до подальшого зростання дефіциту бюджету. Забезпечення зменшення цього тягаря та створення передумов для відновлення України вимагатиме не лише жертви внутрішніх ресурсів, а й репарацій та компенсацій за рахунок Російської Федерації, яка досі не створила дієвих та ефективних механізмів реалізації.

Отже, відповідно до цієї норми наведено перелік першочергових платежів. Це включає видатки загального фонду державного та місцевих бюджетів та спеціального фонду.

- Придбання житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

- Придбання засобів гігієни та предметів першої необхідності для палат стаціонарного типу НСЗУ.

- Розвиток мережі ЦНАП.

- Заходи щодо підтримки та розвитку регіональних планів розвитку сільського господарства.

- Провести інвентаризацію земель та нормативну грошову оцінку.

У період воєнного стану в Україні значно зросло значення місцевих та державного бюджетів для забезпечення не лише загального розвитку окремих територіальних одиниць, а й фінансової безпеки всієї країни.

Широкомасштабне військове вторгнення в Україну має більший негативний вплив на економічний розвиток країни, ніж гібридне військове вторгнення, а тому суттєво зменшує доходи бюджету та обсяги та витрати платників податків. Масова імміграція, як всередині країни, так і за кордоном, у короткостроковій та довгостроковій перспективі, враховуючи непоправну втрату населення країни. Фінансова спроможність країни залежить від умов ведення військових дій високої інтенсивності, які є найбільш руйнівними з точки зору інституційної стабільності бюджетної системи.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

3.1. Напрямки оптимізації видатків Державного бюджету України

Нині українська економіка перебуває у стані тривалої кризи, яка пов'язана переважно з військовими діями. Оскільки під загрозою стоїть незалежність і територіальна цілісність країни, необхідно переглянути та оптимізувати видатки державного бюджету України, зосередивши пріоритетні витрати на оборону та підтримку Збройних Сил. Вважаю, що в умовах воєнного часу необхідно забезпечити реалізацію механізмів бюджетного процесу для додаткових «стресових» ситуацій. Він має відображати зміни основних і найбільш вірогідних показників фіскальної позиції країни. Особливо оптимальний обсяг державних витрат.

Для реалізації цих заходів необхідно:

- Визначити очікуваний обсяг надходжень до бюджету з урахуванням негативних шоків, зокрема прямих і непрямих наслідків війни, включаючи скорочення податкових надходжень, які можуть відбутися за аналогічних обставин.

- Оцінка додаткових витрат, які можуть виникнути внаслідок виконання умовних і непрямих зобов'язань за несприятливих умов (наприклад, бюджетні витрати на післявоєнне економічне відновлення України, люди, які постраждали внаслідок російської агресії), програми соціальної допомоги тощо;

- Визначити шляхи адаптації державних фінансів до негативних зовнішніх впливів, беручи до уваги скорочення надходжень від імпортно-експортних операцій, очікуване значне збільшення державних витрат та збільшення зовнішніх і внутрішніх запозичень.

Тобто оцінка необхідного обсягу фінансування з урахуванням можливих втрат доходів і додаткових витрат, а також з урахуванням погіршення доступу

до фінансових ринків, визначення джерел фінансування. Якщо наявних фінансових ресурсів недостатньо для збору повної необхідної суми, слід розробити варіанти зменшення витрат.

Ці фактори призвели до термінового перегляду видаткової частини бюджету з метою визначення пріоритетності обороноздатності країни. Після повномасштабного вторгнення на територію України, окупації її частини, знищення важливих об'єктів соціальної інфраструктури, руйнування помешкань людей виник дисбаланс у формуванні дохідної частини бюджету. За нашими підрахунками, нині економіка України працює приблизно на 42% від довоєнного рівня. Масштабна міграція населення за кордон загострила суперечності в структурі та використанні робочої сили, а велика кількість внутрішньо переміщених осіб загострила соціальну напругу, що потребує додаткових бюджетних витрат на їх утримання.

За цей період значно впали податкові надходження до бюджету та надходження від експорту. Інша проблема – експорт зерна з України, доходи від якого стали одним із основних джерел наповнення бюджету.

Особливе місце в національній бюджетній політиці займає бюджетна стратегія. Незважаючи на серйозну ситуацію в Україні, реалізація бюджетної стратегії в річному законі про державний бюджет спрямована на пріоритетні цілі європейської інтеграції України та післявоєнного відновлення.

Зрозуміло, що видатки нинішнього державного бюджету України мають спрямовуватися в першу чергу на розвиток армії, оборонних об'єктів та відновлення територіальної цілісності країни. Але при цьому вже зараз необхідно передбачити певні кошти для підготовки та здійснення відбудови України як європейської країни.

Бюджетний процес в Україні характеризується високим рівнем корупції, нецільового використання коштів та відсутністю нагляду та громадського контролю. Фактором бюджетного процесу є політична корупція. На цьому неодноразово наголошували наші західні партнери. Такі часто викриті порушення у використанні бюджетних коштів негативно впливають на імідж

України та її бажання підтримувати її фінансово, а також є перешкодою для вступу України до ЄС.

Усе це потребує посилення державного фінансового контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, запровадження інструментів підвищення прозорості цих процесів та їх системного моніторингу з боку органів державної влади. Видатки на оборону та національну безпеку необхідно збільшувати за двома напрямками: один – на розвиток ОПК, другий – на фінансування оборонних підприємств.

1) Фінансування розробки вітчизняних інновацій військового характеру, які можуть бути використані на війні.

2) Фінансувати створення підприємств, які ремонтують зброю, яка зараз використовується у війнах.

Оптимізація видатків державного бюджету повинна визначатися відповідно до пріоритетів загальнодержавного значення.

Під час війни пріоритетом є задоволення потреб військової та оборонної промисловості, фінансування населення, яке безпосередньо постраждало від окупації та військового вторгнення, а також відновлення та підтримка критичної інфраструктури.

3.2. Аналіз досвіду формування видатків державного бюджету у країнах з розвинутою економікою для України

Кожна країна використовує власний підхід до бюджетного прогнозування та планування, враховуючи деталі національного економічного розвитку та фінансові умови. Вони застосовуються разом із бюджетними методами та моделями, щоб реагувати на умови, що швидко змінюються в кожній країні та світовій фінансовій системі. Дж. Кейнс вважає початком американського економічного прогнозування та економічного планування. Це сталося під час світової кризи початку 20 століття. Перші плани були розроблені на національному рівні і охоплювали грошову, кредитну, фінансову та бюджетну

політику. Вони враховують не лише загальний дохід країни, а й державний та приватний сектори економіки [14].

Пізніше, у 1980 році, лауреат Нобелівської премії Л. Кляйн представив ідеї Дж. Кейнса математичною мовою рівнянь і формул у своїй книзі «Кейнсіанська революція», що дало йому певне розуміння майбутнього країни того часу. Можливість розрахувати свою врожайність. економіка. Сьогодні розроблені Л. Кляйном економетричні моделі та оцінки для кожної країни регулярно використовуються Секретаріатом ООН, міжнародними організаціями і навіть Державним департаментом, Міністерством торгівлі та фінансів, Федеральною резервною системою та іншими відомствами США.

У ході післявоєнного розвитку уряди розширили сферу планування на національному рівні та почали використовувати його як інструмент регулювання процесу розподілу національних продуктів. Але це вже 1950-ті роки. Більшість країн почали використовувати новий, дещо модифікований підхід на початку 1960-х років (Сполучені Штати), відомий загалом як «планування-програмування-бюджетування» або «бюджет виконання». Відповідно до цього закону було внесено низку реформ у бюджетний процес. план»[2].

У 1970-х роках уряд США відмовився від використання методу складання бюджету за принципом виконання. Метод заснований на вивченні основних показників бюджету, шляхом індексації тенденцій попереднього року та наступних наближень. майбутнє.

У цей період став популярним підхід «складання бюджету з нуля». Це передбачає щорічну оцінку відповідності плану бюджету минулого року поточним планам соціально-економічного розвитку країни та обсягу визначених фінансових ресурсів. Включити це в бюджет на наступний рік. Однак ще в 1981 році адміністрація Рейгана припинила використовувати цей метод. Основна причина полягає в наявності конфлікту інтересів у процесі затвердження бюджету, високої трудомісткості та малого впливу на управлінські рішення [3, с. 227].

У США на початку 1990-х років було запроваджено новий підхід до бюджетного планування - «бюджетування, орієнтоване на результат», який передбачає узгодження бюджетних рішень з ефективністю бюджетних витрат. Головним недоліком такого підходу є складність розробки показників для вимірювання результатів виконання бюджетного плану.

На сьогодні аналіз ринку, конкуренції, технологій, економічних, міжнародних, інституційних та політичних чинників є особливо важливим для планування розвитку національної економіки. При цьому на основі аналізу довгостроково накопичених статистичних даних використовуються також методи економічного аналізу та прогнозування.

Крім того, у модель необхідно інтегрувати велику кількість різноманітних даних та їх прогнозованих тенденцій, що потребує участі великої кількості експертів у процесі збору інформації та попереднього аналізу. Отримана інформація дозволяє виконувати розрахунки на основі різних варіантів на основі різних сценаріїв використання.

Проте, незалежно від бюджетної моделі, основою всього процесу має бути продумана бюджетна політика[1].

Тому в США створено якісну систему підготовки кадрів та систему інформаційного забезпечення діяльності національних агентств у цій сфері з метою формування та ефективної реалізації національної політики економічного та соціального регулювання. Пропоновані можливості планування та прогнозування, що підтримуються чинною правовою базою. З 1920-х років європейські країни почали проводити наукові дослідження з опису та прогнозування циклів економічних коливань на основі великої кількості статистичних даних.

Це розширило можливості національного статистичного агентства та призвело до створення нового агентства з аналізу національних економічних показників. Однак функціональна практика бюджетних стратегій суттєво відрізняється в різних країнах, оскільки підхід до підготовки майбутнього бюджету залежить від конкретних політичних повноважень і деталей бюджетних

установ, які виконують ці повноваження. З цією метою країни ЄС нещодавно прийняли річні бюджети на основі стратегій довгострокового прогнозування. Поширеною практикою стратегічного бюджетування є використання прогнозних оцінок доходів і витрат через кілька років після закінчення поточного року [6].

Щоб полегшити довгострокові дослідження, фіскальні закони країн єврозони містять правила, які зобов'язують включати щорічні звіти про конвергенцію та стабільність як окремі розділи щодо якості бюджету та фіскальної стабільності. Конкретні питання також необхідно інформувати громадськість і обговорювати в Конгресі.

Деякі країни встановлюють додаткові правові вимоги до урядів. Тому, особливо в Бельгії, уряд був змушений скласти щорічний меморандум про старіння населення з 2001 року. Швеція почала випуск щорічного звіту про очікувані довгострокові стратегічні показники у фінансовому секторі. Загалом, щоб економіка ЄС функціонувала ефективно, усі країни-члени повинні дотримуватися Маастрихтської угоди та пов'язаної з нею Угоди про стабільність і розвиток, а також фіскальних параметрів, що стосуються сектору загального державного управління.

Зокрема, йдеться про обмеження річного дефіциту бюджету до 3% ВВП і загального боргу до 60% ВВП. Крім того, в країні необхідно повною мірою реалізувати принцип бюджетної збалансованості та сформувати річні плани для забезпечення зростання різних показників в економічному секторі [9].

Серед країн ЄС Німеччина та Франція є найбільш фіскально незалежними у виконанні довгострокових бюджетних прогнозів, але їхня політика сильно відрізняється.

Німеччина є федеративною країною, організація бюджетного процесу децентралізована, уряд проводить макроекономічні прогнози за участю зовнішніх експертних організацій. Сучасний механізм макроекономічного прогнозування почав формуватися в 1967 році. Незважаючи на те, що різні відділи бюджетної системи Федеративної Республіки Німеччини повністю

незалежні, розподіл повноважень і відповідальності між різними суб'єктами в правовому полі дуже чіткий. У процесі бюджетування завдання, які необхідно вирішити, визначаються на основі їх розміру та функцій, які вони виконують. Єдині стандарти впровадження бюджетних процесів, обліку та звітності поширюються на всі аспекти бюджетної системи, а завдяки дієвому законодавству та дієвим практичним механізмам впровадження держава має високу податкову та бюджетну прозорість [10].

Таким чином, Федеральне міністерство економіки та фінансів Німеччини є основним гравцем у прогнозуванні економічних та фінансових умов.

До повноважень Мінекономіки входить формування середньострокових (чотирирічних) «цільових прогнозів» розвитку економічних зон країни, які щорічно переглядаються та продовжуються на один рік на основі таких принципів: Проектування. Тим часом щороку уряд затверджує «прогнози» на той рік і включає їх до річного економічного звіту. Середньострокові та річні «прогнози» складаються з економічних прогнозів, показуючи лише такі показники, як зростання ВВП, безробіття та інфляція.

Мінекономіки розробляє кілька середньострокових і річних «прогнозів» і на етапі затвердження обирає найкращий.

Міністерство фінансів готує федеральний середньостроковий бюджетно-економічний план на основі даних, наданих Міністерством економіки.

Таким чином, національні фінансові ресурси акумулюються та використовуються трьома рівнями управління: федеральним, державним і місцевим урядом. З точки зору координації політики у Федеративній Республіці Німеччини, відповідно до Закону про бюджетні принципи, існують два органи спеціального характеру: Економічна рада та Рада фіскального планування.

Економічна рада має широкі повноваження щодо участі у формуванні короткострокових планів розвитку. Організація складається з федерального міністра економіки та фінансів (по одному представнику від кожної землі), чотирьох представників місцевої влади та президента Бундесбанку.

В даний час Рада фінансового планування створена при федеральному уряді і складається з федеральних міністрів і міністрів фінансів штатів і представників місцевих органів влади.

Основними функціями фінансово-планової комісії є консультування щодо напрямів та умов надання державних інвестицій, забезпечення процесу їх узгодженого використання, координація формування бюджетів усіх рівнів. За прогнозування німецького бюджету відповідає міжбюджетна робоча група з податкових розрахунків.

Це представники Федерального статистичного відомства, а також усіх 16 федеральних земель, федерального центру, місцевих органів влади, федерального банку, економічних експертних комітетів та науково-дослідних установ. На агентство покладено завдання підготовки загальнодержавних прогнозів офіційного характеру за різними статтями доходів бюджету[7].

У січні кожного року федеральний уряд подає свій звіт про економічний розвиток за рік до Бундесрату та Бундестагу. Звіт містить стратегічні дані про напрями та фактичний стан діяльності уряду в економічній та фінансовій сферах протягом року.

Реформувати фінансово-економічну систему відповідно до затвердженого плану реформ. Економічні науково-дослідні установи відіграють додаткову роль у підготовці національних планів і прогнозів розвитку, метою яких є прогнозування економічного розвитку країни на різні періоди. Розробка здійснюється на основі спеціальних «контрактних замовлень», що надаються державними та недержавними установами та організаціями [9, с.459].

У Німеччині також поширеним є заснування урядом наукових установ і допоміжних установ, особливо Генерального комітету експертів з економічного розвитку, Наукового комітету при Міністерстві економіки та фінансів і Генерального комітету експертів з економічного розвитку. Є кошторис.

У дослідженні також можуть взяти участь відомі економісти. Франція є унітарною державою і другою після Німеччини країною Європейського Союзу

за фінансовим потенціалом і політичним впливом. Ця система прогнозування та планування діє в нашій країні з 1946 року.

Основою його функцій є розробка п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку країни, але з 1995 р. через певні політичні причини країна відмовилася від практики складання п'ятирічних планів і наразі регулярно розробляє цілісні концептуальні підходи до виявити та вирішити проблеми.

Міжміністерський комітет з оцінки національної економічної та соціальної політики у співпраці з Французькою радою з політики та науки проводить наукову перевірку рекомендацій та експертних оцінок національної стратегії розвитку, наданих Генеральною радою.

Як результат, він також широко поширений у Франції, залучаючи провідних науковців до участі у формуванні стратегій економічного та соціального розвитку та до виконання консультативних функцій в урядових установах. Японія займає одне з важливих місць у світі. Довгострокове планування країни почало формуватися в 1950 році. Потім зосередьтеся на стратегічному плануванні, зосередившись на головних пріоритетах національного розвитку.

Ще в 1956 році був прийнятий перший п'ятирічний план розвитку народного господарства, який є сьогодні системою національного прогнозування і планування. Інформаційною основою цього процесу є прогнози розвитку різних регіонів країни, науково-технічні плани та плани інноваційних досліджень, різноманітні статистичні дані тощо.

Розробляють довгострокові плани і плани від імені японського уряду, що відображають стратегічні цілі країни, служать основою для прогнозування економічного розвитку країни та окремих галузей.

Так звані «плани розвитку» Японії - це низка національних планів, які мобілізують і направляють економічні сектори для досягнення цілей. Прогнози надаються безкоштовно, щоб потенційні інвестори мали уявлення про перспективи держави. Ви також можете:

- надає інформацію про найбільш вірогідний шлях розвитку економіки Японії.

- визначте існуючі проблеми, з якими можуть зіткнутися уряди та потенційні інвестори.

- продемонструвати, як вирішити конкретну проблему [8].

План Японії є адаптивним, про що свідчить той факт, що документ буде переглянуто, якщо представники уряду чи приватного сектору висловлять заперечення щодо окремих положень стратегічного плану.

Бюджетний план Японії переходить від «періоду інтенсивної адаптації» до «періоду інтенсивного відновлення». При цьому визначено два пріоритетних напрямки розвитку: від державного сектору до приватного сектору та від національного до місцевого рівня.

У країні активно впроваджується генеральний план із багатоетапними цілями та заходами, який передбачає подвоєння асигнувань на вітчизняні наукові дослідження. Загалом японський уряд у своєму річному бюджетному плані надає значного значення покращенню соціального розвитку країни.

Також було б доцільно детально обговорити процес планування та прогнозування в Кореї. У Південній Кореї цей процес почався з формулювання так званого «плану Натана» в 1954 році. Однак через відмінності в концепціях економічного розвитку різних країн ще в 1960-х роках експерти американських інституцій сформулювали довгостроковий (20-річний) план економічного розвитку країни. для міжнародного розвитку. План базується на рекомендаціях Міжнародного валютного фонду та спрямований на досягнення високих темпів економічного зростання та підвищення суспільної продуктивності.

Концептуально програма пропонує:

- напрям розвитку промисловості на зміцнення глобальних зв'язків з ринками основних розвинених країн.

- інтегрувати експортний сектор економіки в систему міжнародного поділу праці.

- пріоритетність інвестицій у конкурентоспроможні сектори економіки.

- контроль стану виробництва.

У Південній Кореї експертні рейтинги широко використовуються для прогнозування. Економічною реальністю країни стало інтенсивне планування з використанням тактико-стратегічного планування та цільових програм.

Він заснований на сприянні експорту шляхом надання пільг і субсидій вітчизняним експортерам. Внутрішньокорпоративні витрати, якість продукції та іноземні інвестиції також підлягають державному контролю.

Завдяки розумному використанню планування та розвитку вільного ринку Південна Корея змогла швидко стати однією з найбільш економічно розвинених країн.

Поточні та заплановані перспективні плани соціально-економічного розвитку країни передбачають ширшу та активнішу участь держави в процесі економічного розвитку [4].

Сучасна національна бюджетна стратегія передбачає вирішення багатьох пріоритетів бюджетної політики, але лише деякі з них прораховані детально [5, с.11].

Вважаємо, що розробка та повноцінне впровадження української системи бюджетного планування та прогнозування відбуватиметься за умов практичного застосування зарубіжного досвіду.

ВИСНОВКИ

Таким чином, провівши дослідження, можемо навести наступні висновки відповідно поставлених завдань:

1. Видатки бюджету - це економічні відносини, на основі яких держава використовує центральні фінансові ресурси для виконання своїх обов'язків. Під видатками бюджету розуміються кошти, спрямовані на виконання планів і заходів, визначених відповідним бюджетом, за винятком коштів, спрямованих на погашення основного боргу та погашення надлишкових сум бюджету.

Видатки бюджету є показником національної соціально-економічної політики. Економічна сутність видатків бюджету полягає в необхідності вирішення проблем, що виникають в економічному та соціальному житті країни. За допомогою видатків бюджету держава виконує свої функції та регулює економічні та соціальні процеси.

2. Бюджетна система – це єдина систематизація та групування доходів, видатків і бюджетних закупівель за економічною сутністю, функціональною діяльністю, організаційною структурою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

3. Органи державного управління вищого рівня роблять все можливе для забезпечення потреб секторів національної безпеки і оборони та визначили цей напрям як пріоритетний та прямий обов'язок. Проте формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану стикається з низкою невирішених проблем, зокрема нестабільністю економічної ситуації, переорієнтацією раніше поставлених державою завдань, модифікацією фінансових ресурсів. Необхідність наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової допомоги, перерозподіл обмежених бюджетних коштів, збільшення видатків на оборону, скорочення доходів, надання соціальних пільг населенню та фінансування гуманітарних заходів, підвищення ризику корупції. Підтримання національної фіскальної стабільності та запобігання

макроекономічним дисбалансам покладаються на послідовність та швидке коригування бюджетної політики.

4. Широкомасштабне військове вторгнення в Україну має більший негативний вплив на економічний розвиток країни, ніж гібридне військове вторгнення, а тому суттєво зменшує доходи бюджету та обсяги та витрати платників податків. Масова імміграція, як всередині країни, так і за кордоном, у короткостроковій та довгостроковій перспективі, враховуючи непоправну втрату населення країни. Фінансова спроможність країни залежить від умов ведення військових дій високої інтенсивності, які є найбільш руйнівними з точки зору інституційної стабільності фіскальної системи.

5. Усе це потребує посилення державного фінансового контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, запровадження інструментів підвищення прозорості цих процесів та їх системного моніторингу з боку органів державної влади.

1) Фінансування розробки вітчизняних інновацій військового характеру, які можуть бути використані на війні.

2) Фінансувати створення підприємств, які ремонтують зброю, яка зараз використовується у війнах. Оптимізація видатків державного бюджету повинна визначатися відповідно до пріоритетів загальнодержавного значення.

Під час війни пріоритетом є задоволення потреб військової та оборонної промисловості, фінансування населення, яке безпосередньо постраждало від окупації та військового вторгнення, а також відновлення та підтримка критичної інфраструктури.

6. Отже, оскільки Україна зараз перебуває на ранній стадії впровадження бюджетного планування порівняно з країнами ЄС, вирішальним кроком у вдосконаленні цього процесу є застосування європейських практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан Т. Воєнні фінанси: що повинна робити держава? 2022. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_finansi_shcho_povinna_robiti.html
2. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 27–45.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. Бюджетний менеджмент : навчальний посібник. Львів : Видавництво «Магнолія», 2021. 511 с.
5. Ватаманюк-Зелінська У.З., Штундер І.М., Гаврилюк С.О. Тенденції формування та виконання місцевих бюджетів умовах воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2022. № 4. С. 60–67. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/976>
6. Видатки державного бюджету України. МінФін. 2013–2022. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2023/>.
7. Державний веб-портал бюджету для громадян Open budget. URL : <https://openbudget.gov.ua/>.
8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Європейський Союз. Офіційний сайт. URL: <http://europa.eu>
10. Європейський центральний банк. Офіційний сайт. URL: <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html>
11. Єфименко Т. І., Іванов Ю. Б., Карпова В. В. Податкові пільги в умовах воєнного стану: управління комплаєнс-ризиком. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 7–26.
12. Закон України “Про Державний бюджет України на 2022 рік”. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

13. Закон України “Про Державний бюджет України на 2023 рік”. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
14. Канаєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. Том 144. № 4. С. 98–109. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291> DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07)
15. Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування. *Економіка України*. 2008. № 3. С. 33–39.
16. Крістофер Дідс. Рейганоміка и тетчеризм. Витоки, подібності і відмінності в John Atherton (Hsgb.), *GB and US: How far? Наскільки близько?* Presses universitaires FrançoisRabelais. 1986. URL : <https://books.openedition.org/pufr/4464>.
17. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України”: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 26–27 березня 2020 р.). Ірпінь. 2020. С. 42–44.
18. Лауреати Нобелівської премії. Лоуренс Роберт Клейн. URL: <http://nobel.knute.edu.ua/index.php/nobelivski-laureati/lourens-robert-klejn>
19. Луніна І. О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України*. 2022. № 8, С. 7–26.
20. Михайлов Д.В. Україні розширили перелік пріоритетних видатків з бюджету. 2023. URL: <https://suspilne.media/415068-vukraini-rozsirili-perelik-prioritetnih-vidatkiv-z-budzetu/>
21. Міністерство фінансів України: Офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>.
22. Нечипоренко А. В., Дудченко В. М. Середньострокове бюджетне планування в Україні: проблеми та перспективи реалізації. *Економіка*. 2021. № 4. С. 190–195.

23. Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік. Міністерство фінансів України. *Інфографіка*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-osnovni-pokazniki-derzhavnogobyudzhetu-ukrayini-na-2023-rik>.
24. Openbudget. Офіційний державний веб-портал. Міністерство фінансів України. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
25. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2018 року № 382. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennyaderzhavnoyi-cilovoyi-ekonomichnoyi-programirozvitku-avtomobilnih-dorig-zagalnogokoristuvannya-derzhavnogo-znachennya-na-2018-2022-roki>.
26. Постанова КМУ : Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану від 27.08.2022 р. № 978-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2022%D0%BF#Text>
27. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 44–65.
28. Ржеутська Л. Особливості держбюджету України за умов воєнного стану. 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/osoblivostipersogo-derzbudzetu-ukraini-v-umovah-voennogo-stanu/a-63150054>
29. Світовий Банк. Офіційний сайт. URL: <http://www.worldbank.org>
30. Сьомченко В.В., Денисенко А.А. Доходи та видатки бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 4(15). URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/4_15_uk/11.pdf
31. Фінансування Державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435
32. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. № 5. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1572/1497>

33. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1557/1565>